

До спеціалізованої вченої ради Д. 17.127.07
Класичного приватного університету за адресою:
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата юридичних наук, Рябих Наталії Володимирівни на дисертацію Годлевської-Коновалової Альони Вікторівни «**Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань**», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Дисертація та автореферат кандидатської дисертації А.В. Годлевської-Коновалової свідчать про те, що здобувачем проведено глибоке та ґрунтовне дослідження проблеми, актуальність якої не викликає сумнівів для науки, правотворчої діяльності та практики діяльності правоохоронних органів. У дисертації на належному рівні проаналізована правова природа запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань.

Актуальність теми дослідження. Як свідчить практика виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк, *однією з хронічних проблем* упродовж усього періоду незалежності України (1991–2018 рр.) є злісна непокора засуджених вимогам адміністрації установи виконання покарань (далі – УВП). При цьому кількісно-якісні показники цих злочинів щорічно є майже незмінними, що свідчить про стереотипність підходів та низький рівень запобіжної діяльності з окреслених питань. Так, за результатами статистичного авторського аналізу, у 1991 р. засудженими до позбавлення волі було допущено 70 (у 1990 р. – 72) злочинів, пов'язаних зі злісною непокорою вимогам адміністрації УВП, із 370 (у 1990 р. – 404), що були зареєстровані в колоніях України (18,9% у структурі злочинності (1990 р. – 17,9%)). У 1992 р. кількість таких злочинів зросла до 94 (12,4% у загальній їх кількості (756)), а в 1993 р. – до 143 (18% у структурі всіх зареєстрованих злочинів (784)). У 1994–1995 рр. ці показники суттєво не змінились, навіть при зниженні загальної кількості вчинених у колоніях злочинів (відповідно 616 та 517). З 1996 р. намітилась стійка тенденція зростання у структурі злочинності питомої ваги злісної непокори вимогам адміністрації УВП (226 злочинів, або 43,6%), яка фактично тривала до 2016 р., кількість зазначених суспільно небезпечних діянь зменшилась порівняно з 2015 р. на 36,7% (відповідно 95 та 150 злочинів). У 2017–2018 рр. ці тенденції збереглись у повному обсязі.

Отже, у 1991–2018 рр. однією з обставин, яка негативно впливала на ефективність виправно-ресоціалізаційного процесу в УВП та в цілому на рівень правопорядку у сфері виконання покарань України, стало вчинення злочинів у виді злісної непокори засуджених. І, як суспільно небезпечний наслідок цього виду злочинності є те, що злісна непокора вимогам адміністрації УВП є пріоритетною детермінантою вчинення рецидиву з боку звільнених з місць позбавлення волі осіб.

Тому, на сьогодні, наявна складна актуальна прикладна проблема, що потребує вирішення, зокрема на теоретичному рівні.

У науці зазначене питання є теж не новим. Дисертанткою опрацьована велика кількість літературних джерел: теоретична розробка даного питання була започаткована такими відомими науковцями, як Ю. М. Антонян, Ю. Д. Блувштейн, І. М. Гальперін, А. Д. Глоточкін, М. О. Стручков, Ю. М. Ткачевський, Б. С. Утєвський, М. Д. Шаргородський, І. В. Шмаров та ін.; тривалий час над ним досить активно та продуктивно працюють такі вітчизняні вчені, як: О. М. Бандурка, Є. Ю. Бараш, В. С. Батиргарєєва, В. І. Борисов, Ю. В. Баулін, І. Г. Богатирьов, В. В. Василевич, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, Л. М. Давиденко, Т. А. Денисова, С. Ф. Денисов, В. М. Дрьомін, О. Г. Колб, В. Я. Конопельський, І. М. Копотун, О. Г. Кулик, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, В. Г. Лихолоб, О. А. Мартиненко, В. О. Меркулова, Є. С. Назимко, Ю. В. Орел, Ю. В. Орлов, А. В. Савченко, В. М. Синьов, А. Х. Степанюк, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. М. Трубников, О. Г. Фролова, В. В. Шаблистий, В. І. Шақун, Ю. С. Шемшученко, І. С. Яковець, О. Н. Ярмиш та ін.

У зарубіжних доктринальних джерелах у цьому контексті привернули увагу дисертантки наукові розробки І. Л. Авербаха, Д. Т. Амуртаєвої, М. М. Бабаєва, І. В. Бризгалова, А. І. Гурова, А. І. Долгової, Г. О. Злобіна, А. І. Зубкова, О. А. Іванової, Л. А. Ігнатєєва, К. Е. Ігошева, І. І. Карпеця, Д. О. Кларка, Д. Д. Ковальчука, Р. Р. Коттерела, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнєцової, А. С. Міхліца, М. П. Мелентєєва, А. Е. Наташева, С. В. Полубінського, О. Ф. Сизого, Ф. Р. Сундурова, М. М. Фуко, Д. Д. Х'юза, А. А. Хартмана, В. Б. Шабанова, П. Г. Шуруханова, А. М. Яковлєва та ін.

Поза увагою дисертантки не пройшли питання, безпосередньо пов'язані із запобіганням злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, які були розглянуті в дисертаційних роботах О. І. Плужнік «Кримінальна відповідальність за порушення режиму відбування покарання у виправних установах та тримання під вартою» (2003 р.), Ю. В. Орла «Кримінальна відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи» (2008 р.) та К. В. Бондарєвої «Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань: кримінально-правова та кримінально-виконавча характеристика» (2018 р.).

Однак, досі в Україні *в прямій постановці питання щодо запобігання* злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань на дисертаційному рівні не вивчали, що важливо з погляду боротьби з рецидивною злочинністю й удосконалення правового механізму запобіжної діяльності загалом.

Детальний аналіз наукових джерел з даної тематики дозволив дисертанці сформулювати мету, виокремити основні задачі, об'єкт та предмет наукового дослідження.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження дисертаційної роботи є розробка науково обґрунтованих заходів, спрямованих на вдосконалення правового механізму запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань в Україні, на основі аналізу теоретичних, нормативно-правових та емпіричних джерел.

Для досягнення зазначеної мети автором вдало поставлено такі завдання:

– дослідити генезу державної політики щодо запобігання злісній непокорі

вимогам адміністрації установи виконання покарань України;

– з'ясувати міжнародно-правові підходи до запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установ виконання покарань та досвід інших країн у цьому питанні;

– розкрити поняття кримінологічної характеристики злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань через її ознаки;

– проаналізувати стан та рівень злочинності, пов'язаної зі злісною непокорою вимогам адміністрації установи виконання покарань;

– охарактеризувати особу злочинця, який вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань;

– визначити детермінанти злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань;

– розкрити віктимологічні аспекти злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань;

– розробити загальносоціальні заходи запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань;

– запропонувати науково обґрунтовані заходи спеціально-кримінологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань;

– сформулювати науково обґрунтовані заходи індивідуального та віктимологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням запобіжної діяльності щодо злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань в Україні.

Предмет дослідження – запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації розроблено науково обґрунтовані заходи, спрямовані на вдосконалення організаційно-правового механізму запобігання злісній непокорі адміністрації установи виконання покарань, на основі аналізу сучасного стану цього виду злочинності, прорахунків (недоліків) запобіжної діяльності протягом останніх років та врахування провідних міжнародно-правових підходів. У ній сформульовано нові в концептуальному плані положення, які є важливими для кримінології та практики запобігання цьому виду злочинів в Україні, а саме:

уперше:

– розроблено комплекс заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального (віктимологічного) характеру, спрямованих на вдосконалення правового механізму запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, які у формі порівняльної таблиці та пояснювальної записки направлені до відповідного Комітету Верховної Ради України (вих. № 04-18/12-1438 від 02.08.2018) і деталізацію яких наведено у п. 9, 10, 11 висновків;

– визначено дев'ять періодів, пов'язаних із запобіганням злісній непокорі вимогам адміністрації УВП упродовж 1918–2018 рр., основним критерієм класифікації яких стало нормативно-правове забезпечення цього процесу в Кримінальному кодексі України (далі – КК України), а саме: 1) 1918–1924 рр.; 2) 1925–1952 рр.; 3) 1953–1960 рр.; 4) 1961–1982 рр.; 5) 1983–1991 рр.;

6) 1991–1999 рр.; 7) 1999–2010 рр.; 8) 2011–2017 рр.; 9) 2017 р. – наш час;

– здійснено кримінологічну характеристику сучасного стану й рівня злісної непокори вимогам адміністрації УВП на емпіричних даних 1991–2017 рр., що має теоретичне та практичне значення для розробки відповідних запобіжних заходів;

– сформульовано низку визначень і понять, які безпосередньо стосуються досліджуваної проблематики, та здійснено аналіз системних ознак, що становлять їх зміст, це важливо з погляду розширення меж наукового пізнання процесу виконання-відбування покарання й змісту запобігання рецидивній злочинності в Україні (запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП; кримінологічна характеристика цього злочину; типологія особи злочинця, який вчиняє цей злочин; детермінанти злісної непокори вимогам адміністрації УВП; віктимологічні аспекти вчинення цього злочину; загальносоціальне, спеціально-кримінологічне та індивідуальне запобігання цьому злочину);

удосконалено:

– віктимологічні засади запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, що важливі з погляду існуючої практики притягнення до кримінальної відповідальності найбільш небезпечних категорій злісних порушників із числа засуджених до позбавлення волі (злочинні авторитети та інші особи, які перебувають на профілактичних обліках УВП);

– диспозицію ст. 391 КК України «Злісна непокора вимогам адміністрації УВП», а саме: з неї запропоновано виключити словосполучення «особа, яка відбуває покарання у виді обмеження волі», оскільки ця категорія засуджених об'єктивно не в змозі бути суб'єктом цього злочину відповідно до положень чинного кримінально-виконавчого законодавства (через відсутність у ньому такого дисциплінарного стягнення, як «переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери)» або й переведення на більш суворий режим відбування покарання);

– теоретичні підходи до визначення кола осіб, які належать до «адміністрації УВП», що має прикладне значення при встановленні потерпілих від злочину, а також ознак складу злочину, про які йдеться в ст. 391 КК України;

– теоретичні засади аналізу системних ознак, що становлять зміст будь-якого наукового поняття, а саме: на підставі отриманих результатів дослідження й застосування системного методу пізнання правових явищ сформульовано найбільш важливі визначення та категорії, що мають безпосередній стосунок до об'єкта й предмета цієї наукової розробки (запобігання злочинам; детермінанти злочинів; особа злочинця);

набули подальшого розвитку:

– наукові підходи до методології досліджень у сфері виконання покарань, що має теоретичне значення з погляду розширення меж знань, які відображають зміст процесу виконання – відбування покарань і запобіжної діяльності;

– наукові результати стану дослідження проблем, пов'язаних зі змістом злісної непокори вимогам адміністрації УВП;

– прикладні засади застосування у вітчизняному законодавстві та практиці позитивного зарубіжного досвіду із зазначеної тематики дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що

положення дисертації мають як теоретичне, так і практичне значення та використовуються в різних сферах діяльності, зокрема, у:

– *законодавчій діяльності* – з метою вдосконалення правового механізму запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП України (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 02.08.2018 № 04-18/12-1438);

– *практичній діяльності* – для вдосконалення кримінально-виконавчої діяльності виправних колоній (акт впровадження в практичну діяльність Державної установи «Білоцерківська виправна колонія № 35» від 09.07.2018 № 2758);

– *навчальному процесі* – для забезпечення викладання дисциплін «Кримінологія» та «Кримінально-виконавче право України» (акт впровадження у навчальний процес Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету від 12.12.2018).

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження дисертанткою доповідалися та обговорювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності» (м. Одеса, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір» (м. Львів, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Протидія злочинності: теорія і практика» (м. Київ, 2018 р.); Міжвузівському науково-практичному кругому столі «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України» (м. Київ, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Приклади правового регулювання душпастирського служіння у пенітенціарній системі в країнах Європи» (м. Київ, 2018 р.).

Публікації. Основні положення дисертації автором викладено у 15 публікаціях, з яких: 5 – статті в наукових фахових виданнях України, 2 – статті в зарубіжних виданнях, 2 – навчальні посібники з грифом МОН України (у співавторстві), 6 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і п'яти додатків. Загальний обсяг дисертації становить 263 сторінки, з них: основний зміст – 197 сторінок, список використаних джерел – 34 сторінки, додатки – 31 сторінка. Список використаних джерел включає 337 найменувань.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану роботу, необхідно вказати на наявність у роботі певних недоліків, недостатньо аргументованих положень та зауважень.

1. Наразі активно обговорюється питання внесення змін до Кримінального кодексу України, якими пропонується скасувати ст. 391 КК України (надалі – ст. 391). Ця стаття передбачає кримінальне покарання за «злісну непокору законним вимогам адміністрації установи виконання покарань або іншу протидію адміністрації у законному здійсненні її функцій особою, яка відбуває покарання у виді обмеження волі або у виді позбавлення волі». Закон нині передбачає, що якщо засуджена особа «за порушення вимог режиму відбування покарання була піддана протягом року стягненню у виді переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери) або переводилась на більш суворий режим відбування покарання» - ця особа може бути покарана позбавленням волі на строк до трьох років.

Вами запропоновано лише удосконалити диспозицію ст. 391 КК України «Злісна непокора вимогам адміністрації УВП», а не скасовувати статтю, а саме: з неї запропоновано виключити словосполучення «особа, яка відбуває покарання у виді обмеження волі», оскільки ця категорія засуджених об'єктивно не в змозі бути суб'єктом цього злочину відповідно до положень чинного кримінально-виконавчого законодавства (через відсутність у ньому такого дисциплінарного стягнення, як «переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери)» або й переведення на більш суворий режим відбування покарання).

Як вважаєте, чи достатньо аргументована Ваша пропозиція (тобто, залишити ст.391, але внести певні зміни)? Адже проблема скасування ст. 391 доволі складна і розглядається науковцями в певному протистоянні.

Основні аргументи за скасування ст. 391 такі:

- Статтею передбачається кримінальне покарання за дії, кожна з яких не є кримінальним правопорушенням, а має дисциплінарний характер (це Ви врахували).
- Законодавство містить і без ст. 391 достатньо механізмів притягнення до кримінальної відповідальності засуджених, які, відбуваючи покарання, вчиняють нові злочини.
- Європейський комітет із запобігання катуванням неодноразово надавав Україні рекомендації скасувати ст. 391, але ці рекомендації досі не виконані.
- Ця стаття є надзвичайно корупційногенною: персонал тюремних установ нерідко вимагає із засуджених хабарі під загрозою застосувати до них ст. 391 та «навісити» додатковий строк.

Якщо порівняти аргументи двох сторін, то з одного боку – за збереження ст. 391 – буде:

- підтримання порядку та дисципліни в установах виконання покарань (хоча це повністю можна забезпечити іншими засобами, крім ст. 391);
- застосування кримінальної відповідальності за дисциплінарні проступки;
- хабарництво та свавілля адміністрації при застосуванні статті 391;
- відсутність чіткої термінології (типу «злісна непокора законним вимогам адміністрації») та меж застосування ст. 391.

З іншого боку – за скасування ст. 391 –

- необхідність удосконалення законодавства відповідно до європейських стандартів;
- скасування кримінального покарання за дисциплінарні правопорушення;
- рекомендації Європейського Комітету із запобігання катуванням скасувати ст.

391;

- намагання поліпшити імідж країни;

- позбавлення адміністрації установ механізму вимагання хабарів та ін.

Отже, яким є Ваш остаточний вибір і його головні аргументи?

2. Зауваження до оформлення списку використаних джерел.

Наказом МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 № 40 регламентовані нові вимоги. У пункті 11 зазначено:

“Бібліографічний опис списку використаних джерел у дисертації може оформлятися здобувачем наукового ступеня за його вибором з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» або одним зі стилів, віднесених до рекомендованого переліку Міжнародних стилів оформлення списку наукових публікацій.

Прошу повідомити, яким із рекомендованих стилей Ви користувались?

При цьому також прошу врахувати, що важливою новацією є пункт 4.9.1: "У бібліографічних посиланнях на складник документа у формі аналітичного бібліографічного опису розділовий знак "дві навіскіні риски" ("//") можна замінювати крапкою, а відомості про документ (його назву), в якому розміщено складник, виділяти шрифтом (наприклад, курсивом)".

Дисертанткою курсивом в списку використаних джерел виділені автори, а не назви документа. Також, не за стандартом (С. ...-...) позначені сторінки окремого автора у виданні, зокрема: №№1, 6, 15, 18, 21, 39-49, 53, 92, 94, 95, 99, 103, 111, 115, 132, 150, 157, 160-163, 168, 180, 193, 211 222, 235, 247, 255, 256, 258, 265, 267-269, 272, 275, 279-281, 283, 292, 293, 303, 310, 317, 337, що приводить до дезінформації читача щодо обсягів публікації.

3. Що саме Ви оцінили в зарубіжному досвіді і пропонуєте до впровадження в національне законодавство України з питання запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань?

Інші виявлені в дисертації недоліки дискусійного характеру не несуть у собі великої науково-практичної значимості.

Викладені у відгуку зауваження і надані рекомендації в цілому не зменшують загальної оцінки рівня проведеного дослідження, а також отриманих Годлевською-Коноваловою А.В. їх результатів і, водночас, не виключається, що вони можуть бути предметом творчої дискусії при оцінюванні наукової праці під час публічного захисту.

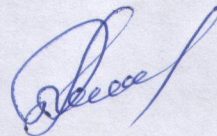
Оцінюючи дисертацію в цілому, можна констатувати, що автор досягнула поставлених перед собою цілей, роботу виконала на належному науковому та методологічному рівні. Такий загальний висновок підтверджується за основними критеріями, за якими оцінюються такі наукові праці.

Висновок: дисертація Годлевської-Коновалової Альони Вікторівни «Запобігання злісній непокорі

вимогам адміністрації установи виконання покарань», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, у повній мірі відповідає вимогам МОН України, що пред'являються до такого виду наукових розробок, а його автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за обраною спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

Кандидат юридичних наук,
Директор Луцької філії приватного вищого
навчального закладу «Університет сучасних знань»

Н.В. Рябих

« 11 » червня 2019 року

Підпис засвідчую